

поширення й утвердження європейських демократичних цінностей має загальнонаціональний правопросвітницький проект «Я маю право».

Література

1. Експертна група з правової обізнаності. URL : <https://minjust.gov.ua/m/4586>
2. Кудряченко А. І. Європейські демократичні цінності та їх вплив на розбудову громадянського суспільства в країнах Європи. Історичний досвід становлення інститутів громадянського суспільства в країнах Європи : збірник наукових праць. Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України». К. : Фоліант, 2012. С. 61-76.
3. Положення «Про Всеукраїнську міжвідомчу координаційно-методичну раду з правової освіти населення» : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 травня 1995 р. № 366. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-95-п>.
4. Положення «Про Директорат з прав людини, доступу до правосуддя та правової обізнаності» : Наказ Міністерства юстиції України від 01 червня 2018 року № 2097-к. URL: <file:///C:/Users/User/Desktop/20181113165444-54.pdf>
5. Предместніков О. Г. Основні напрямки діяльності органів юстиції зарубіжних країн. *Форум права.* 2017. № 1. С. 162–170. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2017_1_29
6. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України : Постанова Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 228. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-п>.
7. Про затвердження Порядку роботи громадської приймальні з надання безоплатної первинної правової допомоги : Наказ Міністерства юстиції України від 21 вересня 2011 р. № 3047/5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1114-11>
8. Про Національну програму правової освіти населення : Указ Президента України від 18 жовтня 2001 р. № 992/2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992/2001>.
9. Про наш проект. URL : <http://pravo.minjust.gov.ua/pro-nash-proekt/>
10. Про реалізацію правопросвітницького проекту «Я маю право!» у 2017-2019 роках : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 року. № 638-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-2017-р>.

Лілія РЯБОВОЛ

(Кропивницький, Україна)

РОЛЬ НАВЧАЛЬНОГО ПРЕДМЕТУ «ОСНОВИ ПРАВОЗНАВСТВА» ДЛЯ РОЗВИТКУ ЦІННОСТЕЙ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Особистість, її громадянська позиція та моральні якості формується у школі. Згідно з Концепцією нової української школи [5] (далі – Концепція), випускник нової школи – цілісна, усебічно розвинена особистість, патріот з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами, здатний приймати відповідальні рішення, поважає гідність і права людини, інноватор, здатний розвивати економіку за принципами сталого розвитку тощо. Одним з дев'яти ключових компонентів формули нової школи є наскрізний процес виховання, який формує цінності – виховання на цінностях.

Відповідно до Закону «Про освіту» [7], ухваленого у контексті **реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року**, метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству тощо.

Завданнями загальної середньої освіти (зокрема актуальними у контексті нашого дослідження), як зазначено у ст. 5 Закону України «Про загальну середню освіту» [6], є:

- виховання громадянина України;
- формування особистості учня (вихованця);
- виховання в учнів (вихованців) поваги до Конституції України, державних символів України, прав і свобод людини і громадянина, почуття власної гідності, відповідальності перед законом за свої дії, свідомого ставлення до обов'язків людини і громадянина;
- реалізація права учнів (вихованців) на вільне формування політичних і світоглядних переконань;
- виховання шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної мови, регіональних мов або мов меншин і рідної мови, національних цінностей Українського народу та інших народів і націй;
- виховання свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності, формування гігієнічних навичок і засад здорового способу життя, збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров'я учнів (вихованців).

Наведені положення засвідчують, що виховання на цінностях, формування в особистості цінностей і ставлень – важливе завдання сучасної школи. Значною мірою його виконання забезпечує компетентнісний підхід, який спрямовує навчання на розвиток в учня компетентностей (ключових, галузевих, предметних).

Згідно з п. 15 ч. 1 ст. 1 Закону «Про освіту» [7], «компетентність – це динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність», тобто, погляди й цінності є компонентами компетентності. Водночас, у п. 22 ч. 1 ст. 1 названого документу вони закріплені і як частина результатів навчання, під якими законодавець розуміє «... знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, набуті у процесі навчання, виховання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів».

Які саме цінності та ставлення має сформувати в учня нова школа? Як зазначено у Концепції [5], «Найосвіченіша людина може стати найгіршим злочинцем, якщо не розуміє і не поділяє загальнолюдських цінностей». Наразі ціннісні ставлення й судження, сформовані у школі, мають слугувати базою для щасливого особистого життя та успішної взаємодії з суспільством. Відтак, виховний процес:

1) має орієнтуватися на загальнолюдські цінності, зокрема:

- морально-етичні – гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей;
- соціально-політичні – свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність;

2) не може зводитися до окремих «занять із моралі», натомість, має здійснюватися через наскрізний досвід, на основі моделі поваги до прав людини, демократії, підтримки добрих ідей.

Крім того, Нова школа має:

- плекати українську ідентичність;
- виховувати відповідальність не лише за себе, а й за розвиток і добробут країни та всього людства.

Розвитку у школяра перелічених вище цінностей значною мірою, незважаючи на мінімальний обсяг – 35 годин, відведений у 9 класі загальноосвітніх закладів на його вивчення, сприяє предмет «Основи правознавства». Згідно з навчальною програмою – [4] (далі – Програма), цей курс сприяє становленню особистості, формуванню у неї певної системи цінностей, оскільки, його зміст ґрунтується на людиноцентричному й аксіологічному підходах, безпосередньо, на загальнолюдських цінностях, серед яких: право, справедливість, права і свободи людини, при цьому, право розглядається як мистецтво добра і справедливості. Важливо, що у процесі засвоєння навчального правознавчого матеріалу

передбачається не лише формування загальноправових уявлень учнів, але й застосування правових знань для реалізації й захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, регулювання взаємовідносин з іншими людьми, вибору правомірних моделей поведінки в життєвих ситуаціях.

Важливість розвитку відповідних цінностей в учня актуалізується у контексті компетентнісного підходу. Згідно з ним, сучасним результативним показником навчання основ правознавства є права предметна компетентність. Її структуру утворюють такі взаємопов'язані та взаємообумовлені компоненти:

- когнітивний як сукупність правових знань, вмінь здійснювати логічні операції, вмінь і навичок отримувати правову інформацію з різних джерел, використовувати та поширювати її;

- діяльнісно-процесуальний як комплекс умінь оперувати правовими знаннями, застосовувати їх для розв'язання завдань у правовому полі, реалізувати у моделях правомірної поведінки;

- ціннісно-мотиваційний, який охоплює правові ціннісні орієнтації, сформовані на основі гуманістичної системи цінностей, ціннісно-емоційне ставлення до державно-правових явищ, мотивацію правомірної поведінки [9, с. 33].

Місце ціннісно-мотиваційного компонента в структурі компетентності, як усвідомлення ціннісного значення держави і права та вміння формулювати і висловлювати особисте емоційно-ціннісне ставлення до певних державно-правових подій, явищ, процесів на основі сформованих ціннісних орієнтацій, зумовлюється тим, що компетентність є здатністю діяти, але жодна людина не діятиме, якщо вона особисто не зацікавлена в цьому, не мотивована відповідно [9, с. 31].

На розвиток емоційно-ціннісного ставлення учнів орієнтують і державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів, закріплені у Програмі – [4]. Згідно з ними, під час вивчення кожної теми учень/ учениця:

- висловлює власні очікування;

- висловлює судження, наприклад, щодо ролі соціальних норм, держави і права в житті людини та суспільства, взаємних прав і обов'язків батьків та дітей, охорони праці неповнолітніх, особливостей адміністративної та кримінальної відповідальності неповнолітніх;

- оцінює, наприклад, власну поведінку й поведінку інших осіб щодо її правомірності, форми участі громадян у житті держави та місцевої громади, значення Конституції України.

За матеріалами з освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини при вивченні навчального предмета «Практичне право» [1], що можна перенести на вивчення «Основ правознавства», в учнів слід розвивати цінності й ставлення, які умовно можна розділити у такі групи:

- моральні/ етичні/ морально-етичні/ духовні/ цінності суспільного співжиття, міжособистісних відносин/ сімейні (родинні) цінності, серед яких: моральність, чесність, совість, свобода, справедливість, взаємоповага, любов, доброта, вдячність, добробут, соціальна гармонія, громадянська позиція, соціальна активність, особиста й суспільна безпека, самоврядування, дисципліна, відповідальність;

- правові цінності, а саме: життя, здоров'я, честь, гідність, людська гідність, життя з гідністю, рівність, демократія, приватна власність, договір, законність, правопорядок, правова культура, правомірна поведінка.

При цьому, найвищою цінністю, яка акумулює у собі всі викладені вище, без якої вони втрачають сенс, і особливу місію щодо розвитку якої покладено на шкільне правознавство, є права та свободи людина і громадянина.

При вивченні правознавства у загальноосвітній школі важливим у напрямку розвитку цінностей і ставлень учня є також:

- усвідомлення ним важливості навчальної діяльності для задоволення своїх потреб в самореалізації, досягненні успіху, значення місцевих бюджетів для добробуту громади;

- розуміння механізмів захисту прав і свобод людини та громадянина, принципів податкової системи [8].

За матеріалами з освіти для екологічної безпеки та сталого розвитку та за матеріалами з освіти для здоров'я і безпеки при вивченні навчального предмета «Основи правознавства», відповідними цінностями й ставленнями учнів мають стати: турбота про здоров'я своє та інших людей, ціннісне ставлення до навколишнього середовища як до потенційного джерела здоров'я, добробуту та безпеки людини і спільноти [2; 3].

Отже, навчальний предмет «основи правознавства» відіграє суттєву роль для формування й розвитку цінностей і ставлень нової української школи, сприяє вихованню на цінностях. При цьому, провідна ідея навчання основ правознавства та найвища цінність, яка має бути сформована в учнів у результаті вивчення даного предмета, це – права та свободи людини і громадянина. Для підвищення ефективності відповідної діяльності доцільно збільшити обсяг годин на вивчення цього предмета та/ або «повернути» у 10 клас правознавство на рівні стандарт/ академічний.

Література:

1. Використання матеріалів з освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини при вивченні навчальних предметів у загальноосвітній школі. Навчальний предмет «Практичне право». URL :

<https://drive.google.com/file/d/0B3m2TqBM0APKRXVaUWVfNFIOLUE/view>

2. Використання матеріалів з освіти для екологічної безпеки та сталого розвитку при вивченні навчальних предметів у загальноосвітніх навчальних закладах. Навчальний предмет «Основи правознавства». URL :

<https://drive.google.com/file/d/0B3m2TqBM0APKWEIWYtdleW5WMUE/view>

3. Використання матеріалів з освіти для здоров'я і безпеки при вивченні навчальних предметів у загальноосвітніх навчальних закладах. Навчальний предмет «Основи правознавства». URL :

<https://drive.google.com/file/d/0B3m2TqBM0APKdWloMzZITHZaTXM/view>

4. Навчальна програма з основ правознавства для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. К., 2016. URL :

<https://mon.gov.ua/storage/...9.../pravoznavstvo-9-8.docx>

5. Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої школи. URL : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>

6. Про загальну середню освіту : Закон України від 13.05.1999 р. № 651-XIV (редакція від 13.10.2018 р.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14>

7. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII (редакція від 19.01.2019 р.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

8. Рамка з використання матеріалів з фінансової грамотності при вивченні правознавства у загальноосвітній школі. 9 клас. URL : <https://drive.google.com/file/d/0B3m2TqBM0APKV3R1R2UxTzF1MFk/view>

9. Рябовол Л. Т. Система навчання правознавства учнів основної і старшої школи : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2015. 600 с.